

ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

Ηλίας Μπεριάτος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην Ελλάδα, η πολεοδομία και η χωροταξία (Urban - Regional Planning) ως σύγχρονοι επιστημονικοί και τεχνικοί κλάδοι (disciplines) έχουν μια μεταπολεμική ιστορία μόλις 40 ετών, σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές και βορειοαμερικανικές χώρες στις οποίες αναπτύχθηκαν από τις αρχές του αιώνα μας. Για ταν λόγο αυτό η σχετική ορολογία δεν έχει αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό και δεν έχει υπάρξει μέχρι σήμερα μια συστηματική καταγραφή και μελέτη των όρων που χρησιμοποιούνται. Αντίθετα, παρατηρούμε να γίνεται χρήση αδόκιμων όρων που προκαλούν εννοιολογική σύγχυση και δυσκολεύουν την επικοινωνία μεταξύ των επιστημόνων του ίδιου του κλάδου αλλά και τη διεπιστημονική συνεργασία.

Γι' αυτό και είναι ανάγκη να υπάρξει μια πρώτη συλλογή και παρουσίαση των όρων αυτών με ταυτόχρονη συγκριτική εξέταση και αξιολόγησή τους, καθώς και μεθοδολογικές προτάσεις για μια ορθολογικότερη εισαγωγή ή δημιουργία νέων όρων που θα χρειαστούν σίγουρα οι κλάδοι της πολεοδομίας και χωροταξίας κατά την ακόμα παραπέρα εξέλιξή τους στο ελληνικό γλωσσικό περιβάλλον.

TERMINOLOGY OF URBAN AND REGIONAL PLANNING

Elias Beriatos

SUMMARY

In Greece, urban and regional planning as contemporary scientific and technical fields have a postwar history of only 40 years, in contrast to Western European and North American countries where they have been developed since the beginning of the century. Therefore, the relevant terminology has not evolved to a satisfactory degree and there has not been a systematic record and study of the terms used to this day. On the contrary, we observe inappropriate terms being used, thus causing confusion as to what concerns meanings, and difficulty within communication among scientists of the same discipline, as well as interdisciplinary cooperation.

Therefore, it is necessary to have a primary compilation and presentation of these terms along with a simultaneous comparative examination and evaluation, as well as methodological suggestions for a more rational introduction or creation of new terms, which will definitely be necessary to the fields of urban and regional planning during their further evolution within the Greek linguistic environment.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Ελλάδα οι όροι πολεοδομία και χωροταξία δεν είναι ακόμα επαρκώς γνωστοί στο ευρύ κοινό. Αποτελούν μέρος μιας κατηγορίας των επιστημών εκείνων που είναι αφιερωμένες στην έρευνα, μελέτη και παραγωγή πολιτικής για το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Στην κατηγορία αυτή ανήκει επίσης και η γεωγραφία (φυσική και ανθρωπίνη) καθώς και οι διάφοροι κλάδοι της (αστική γεωγραφία, αγροτική γεωγραφία κλπ.). Ενώ όμως οι γεωγραφικές επιστήμες ασχολούνται με την εξήγηση και ερμηνεία των γεωγραφικών φαινομένων και καταστάσεων, η πολεοδομία και χωροταξία έχουν στόχο τη ρύθμιση - διεύθυνση - οργάνωση του χώρου στο πλαίσιο μιας πολιτικής με κοινωνικές και οικονομικές αναφορές. Κατά συνέπεια, από επιστημολογική άποψη διαφέρουν από τις απλές επιστήμες γιατί συνδυάζουν την επιστημονική ανάλυση και γνώση με την κοινωνική και πολιτική πρακτική. Είναι κλάδοι με ποικίλα γνωστικά αντικείμενα τα οποία επιχειρούν να συνθέσουν, σε συνάρτηση με αξιολογικά συστήματα και πολιτικές ιδεολογίες. Λόγω αυτής ακριβώς της επιστημολογικής τους υφής και λόγω της σχετικά πρόσφατης εξέλιξής τους, παρουσιάζουν πρόσθετες δυσκολίες στη δημιουργία ενός πλήρους και συνεκτικού συστήματος όρων.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια αδρομερής επισήμανση των προβλημάτων που παρατηρούνται στην ορολογία του γνωστικού αυτού πεδίου και τα οποία βρίσκονται σε άμεση συσχέτιση με τον τρόπο που αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν οι κλάδοι αυτοί στη χώρα μας και διεθνώς.

2. Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ίδιοι οι όροι πολεοδομία και χωροταξία δεν έχουν ως δεύτερο συνθετικό της δομής τους τις λέξεις νόμος ή λόγος, που αποτελούν τον συνηθέστερο τρόπο σχηματισμού της ονομασίας διαφόρων επιστημονικών κλάδων (π.χ. οικονομία, οικολογία κλπ.).

Θεωρητικά υπήρχε η δυνατότητα να έχουμε τους όρους πολεονομία και χωρονομία που, όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγή, υποδηλώνουν μια κοινωνική και τεχνική πρακτική (θέσπιση κανόνων) και λιγότερο μια ερμηνεία φαινομένων που θα εκφραζόταν καλύτερα με τους όρους πολεολογία και χωρολογία¹.

¹ Ο όρος πολεολογία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην ελληνική από τον καθηγητή κ. Α-Φ. Λαγόπουλο και σημαίνει την επιστημονική έρευνα και μελέτη των πόλεων και του αστικού φαινομένου γενικότερα, με βάση την επιστημονική ανάλυση. Είναι δηλαδή καθαρά ερμηνευτική επιστήμη και δεν αποσκοπεί στη θέσπιση κανόνων ή στη μελέτη των μεθόδων και τεχνικών για τη ρύθμιση ή/και παραγωγή του δομημένου περιβάλλοντος.

Ωστόσο, αντί των προαναφερθέντων όρων χρησιμοποιήθηκαν τα αροστοιχεία δομή² για την πολεοδομία και τάξη για τη χωροταξία για λόγους που έχουν να κάνουν με συγκυριακές καταστάσεις. Συγκεκριμένα στην αμέσως μεταπολεμική περίοδο οι διδάσκοντες στην Αρχιτεκτονική Σχολή του ΕΜΠ το σχετικό γνωστικό αντικείμενο υιοθέτησαν τους γερμανικούς όρους *Stadtbau* και *Raumordnung*, που μεταφράζονται αντιστοίχως σε πολεοδομία (πιο εύηχο από το πολεοκατασκευή) και χωροταξία. Εξάλλου, η γενικότερη ακαδημαϊκή φιλοσοφία και το πρόγραμμα σπουδών της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΕΜΠ είχε από την αρχή (και έχει ακόμα) έντονη την επίδραση της γερμανικής σχολής. Σημειωτέον ότι η θεραπεία των γνωστικών αντικειμένων της πολεοδομίας και της χωροταξίας σε προπτυχιακό επίπεδο, αρχικά γινόταν, κατά κανόνα, από τον συγγενέστερο κλάδο, που ήταν η αρχιτεκτονική. Αργότερα δόθηκε περισσότερη έμφαση στις κοινωνικές διαστάσεις και έτσι η πολεοδομία - χωροταξία αποτελούν σήμερα αντικείμενο διεπιστημονικής αντιμετώπισης.

Στην αγγλική και γαλλική γλώσσα και κουλτούρα, η ορολογία της πολεοδομίας και χωροταξίας εμφανίζεται λιγότερο τεχνοκρατικού και περισσότερο "προγραμματικού" και κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα. Έτσι, σε αντίθεση με τους γερμανικούς και ελληνικούς όρους, που εκφράζουν την ανάγκη "τάξης" και "δόμησης" στο χώρο, οι αγγλικοί και γαλλικοί όροι εκφράζουν περισσότερο τη ρύθμιση, διευθέτηση και οργάνωση του χώρου.

Local / regional planning

Urban / rural planning

Amenagement local / regional

Amenagement urbain / rural

3. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Το βασικό πρόβλημα που υπάρχει στην ορολογία των επιστημών του χώρου προέρχεται από το γεγονός ότι οι κλάδοι αυτοί και οι συναφείς επιστημονικές έννοιες αναπτύχθηκαν αρχικά στις δυτικοευρωπαϊκές και βορειοαμερικανικές χώρες και άρα οι γλώσσες πηγής των πολεοδομικών και χωροταξικών όρων είναι η αγγλική, γαλλική και γερμανική. Χρειάζεται, επομένως, να μεταφερθούν στην ελληνική αρκετοί ξενόγλωσσοι όροι ή να δημιουργηθούν νεόκοποι όροι (νεολογισμοί) για να καλυφθούν οι γλωσσικές ανάγκες του τομέα.

Μια άλλη αιτία των δυσκολιών που παρουσιάζονται στη χρήση των όρων πολεοδομίας και χωροταξίας στην ελληνική, είναι εκείνη που έχει να κάνει με τη διαφοροποίηση της

² Πρέπει να σημειωθεί ότι σε κάποια φάση παρατηρήθηκε η τάση να χρησιμοποιηθεί η λέξη *δομή* ως κοινό συνθετικό (αροστοιχείο) και των δύο εννοιών. Έτσι θα είχαμε κατ' αναλογία της πολεο-δομίας την χωρο-δομία. Ο τελευταίος όρος αν και χρησιμοποιήθηκε (και χρησιμοποιείται ακόμα) από μερικούς δεν καθιερώθηκε γενικότερα.

σημασίας των ίδιων λέξεων ανάμεσα στην αρχαία και τη νέα ελληνική γλώσσα. Από την άλλη πλευρά, οι δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες έχουν τη δυνατότητα επιλογής των οροστοιχείων (λέξεις, ρίζες, θέματα) που χρησιμοποιούν, είτε από τη λατινική είτε από την αρχαία ελληνική.

Με δεδομένο αυτό, παρουσιάζεται συχνά το φαινόμενο να χρησιμοποιούμε στη νεοελληνική όρους, οι οποίοι έχουν γλώσσα πηγής την αγγλική ή γαλλική (με λατινική καταγωγή) και ταυτόχρονα διατηρούν την αρχική σημασία τους, αρχαιοελληνικής προέλευσης. Υπάρχει δηλαδή κάποια δυσκολία έκφρασης ορισμένων εννοιών που εξυπηρετούνται από τον ίδιο λεκτικό όρο και αποκτούν νόημα μόνο με τα συμφραζόμενα.

Για παράδειγμα, ο αγγλικός ή γαλλικός όρος *region* μεταφράζεται στην ελληνική με τον όρο *περιφέρεια*, (που σημαίνει εδαφική επικράτεια, γεωγραφική ενότητα), έχει όμως ταυτόχρονα και την αρχική του γεωμετρική σημασία από την αρχαία ελληνική (περιμετρική γραμμή μιας έκτασης, όπως π.χ. περιφέρεια κύκλου κλπ.). Παράλληλα, ο όρος *περιφέρεια* έχει μια κοινωνική - οικονομική - αναπτυξιακή σημασία που υποδηλώνει μια διαφορά ή αντίθεση με το *κέντρο*. Υπάρχει επομένως μια εννοιολογική σύγχυση, αφού ο όρος *περιφέρεια* χρησιμοποιείται για να δηλώσει την περίμετρο μιας έκτασης και αυτή τούτη την έκταση. Έτσι στην αγγλική / γαλλική έχουμε τους όρους *region-region / periphery-peripherie* και τα εξ αυτών παραγόμενα επίθετα *regional / peripheral-peripherique*. Η αδυναμία αυτή φαίνεται χαρακτηριστικά στη διατύπωση - μεταφορά της φράσης *peripheral regions / regions peripheriques* στην ελληνική (περιφερειακές περιφέρειες);³. Παρόμοια αδυναμία αναφέρεται όταν θέλουμε να αποδώσουμε στην ελληνική τον όρο *regionalism / regionalisme*. Ο όρος *περιφερισμός* δεν έχει χρησιμοποιηθεί καθόλου, ενώ προτιμότερη θα ήταν η χρήση του όρου *ρεζιοναλισμός* που συνιστά μεταφορά της ξενόγλωσσας φωνητικής μορφής με προσαρμογή στη δομή της ελληνικής γλώσσας (κατά το σοσιαλισμός που επικράτησε του ελληνικότερου όρου *κοινωνισμός*).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χρήση του όρου *σχέδιο*, ο οποίος καλείται να εκφράσει ταυτόχρονα έννοιες που αποδίδονται με διαφορετικούς όρους στην αγγλική (*plan / project / scheme / design / sketch / drawing* κλπ.) ή ανάλογους όρους στη γαλλική. Με τον όρο *σχέδιο* (*plan*) και το παράγωγο *σχεδιασμός* (*planning - planification*) έχουμε επίσης δυσκολία στην απόδοση του σύνθετου όρου *urban planning* και *urban design*⁴. Εδώ ο ελληνικός όρος *αστικός* (ή *οικιστικός*) *σχεδιασμός*

³ Θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε τον όρο *περιοχή* για την απόδοση του όρου *region*, που είναι ίσως πιο σωστός εννοιολογικά. Το πρόβλημα είναι ότι ο όρος αυτός είναι πιο δύσχρηστος γλωσσικά διότι δεν σχηματίζει παράγωγο επίθετο (*περιοχικός*);

⁴ Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι ο όρος *urban* στην ελληνική αποδίδεται τόσο με τον όρο *αστικός* όσο και με τον όρο *οικιστικός* (όπως π.χ. στην περίπτωση *urban development* = *αστική ή οικιστική ανάπτυξη*).

χρησιμοποιείται στην πράξη (κακώς ίσως) για το urban design ενώ το urban planning αποδίδεται με τον όρο αστικός προγραμματισμός. Δηλαδή, ο όρος design αποδίδεται με το σχέδιο ενώ ο όρος plan με το πρόγραμμα.

Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ το πρόβλημα με τη χρήση στην πολεοδομία του όρου αστικός⁵ (που αποδίδεται με τον όρο urban), του οποίου η αρχική σημασία - κοινωνιολογικού χαρακτήρα - (π.χ. αστικό δίκαιο, αστική τάξη) προκαλεί ενίοτε σύγχυση στην ελληνική γλώσσα, πράγμα που δεν συμβαίνει με τους αντίστοιχους αγγλικούς ή γαλλικούς όρους (urban, civil)⁶.

Υπάρχουν ασφαλώς και άλλα παραδείγματα που δείχνουν τις δυσκολίες που εμφανίζονται στην πορεία συγκρότησης μιας επιστημονικής ορολογίας στο πεδίο των επιστημών και τεχνικών του χώρου που υπηρετούνται από την πολεοδομία, τη χωροταξία και την ανθρωπο-γεωγραφία (αστική και ογροτική). Όλα όμως έχουν κοινό παρονομαστή την επιστημολογική ιδιαιτερότητα και τη σχετικά μικρή ιστορία των κλάδων αυτών.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Με βάση τα όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω, δύο είναι τα σημεία στα οποία θα πρέπει να επικεντρωθεί η δράση στο πεδίο της πολεοδομικής και χωροταξικής ορολογίας.

Το πρώτο είναι η ανάγκη που παρουσιάζεται σήμερα (ύστερα από τέσσερις δεκαετίες εξελικτικής πορείας) για μια πρώτη συλλογή και ταξινόμηση των υπάρχοντων πολεοδομικών και χωροταξικών όρων, με στόχο τη συμβατική τους χρήση τόσο μεταξύ των ειδικών που απασχολούνται στους κλάδους αυτούς όσο και με ειδικούς συναφών κλάδων. Θα πρέπει να αποφευχθεί η σύγχυση και η ανάμειξη με τη χρήση των όρων στην κοινή γλώσσα, γιατί κάτι τέτοιο θα μειώνει την ακρίβεια, τη σαφήνεια και την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας και της συνεννόησης μεταξύ των ειδικών.

Το δεύτερο είναι η ανάγκη μιας ορθολογικής εισαγωγής ή δημιουργίας νέων δόκιμων όρων που σίγουρα θα χρειαστούν οι κλάδοι της πολεοδομίας και χωροταξίας στην παραπέρα εξέλιξή τους στο ελληνικό γλωσσικό περιβάλλον. Στην προσπάθεια αυτή ιδιαίτερη σημασία έχει η σωστή μεταφορά των όρων στη ελληνική από τις ξένες (δυτικοευρωπαϊκές) γλώσσες σύμφωνα με τους κανόνες της επιστήμης της ορολογίας αλλά και με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την ιδιομορφία της πολεοδομίας και χωροταξίας.

⁵ Διάφοροι μελετητές έχουν προτείνει ότι, ειδικά για τη χρήση του όρου urban στους κλάδους της πολεοδομίας και της αστικής γεωγραφίας, θα πρέπει να χρησιμοποιείται ο όρος αστυακός αντί του αστικός προκειμένου να αποφεύγεται η σύγχυση με τον όρο αυτό που έχει καθιερωθεί με την κύρια κοινωνιολογική του σημασία.

⁶ Κάτι ανάλογο συμβαίνει με τον όρο civil engineer / ingénieur civil, που αποδίδεται στην ελληνική με τον όρο πολιτικός μηχανικός, ενώ ορθότερη θα ήταν η χρήση του όρου αστυ-μηχανικός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] ATEA - CRIDEL (1994), Dictionnaire Multilingue de developpement local et regional.
- [2] BRUNET R. - FERAS R. - THERY H. (1993), Les mots de la geographie, Dictionnaire critique, GIP RECLUS - La Documentation Francaise, Paris.
- [3] CHABOT G. (1970), Vocabulaire de Geographie Urbaine (Franco - Anglo - Allemand), Universite de Strasbourg.
- [4] ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ (1997), Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. Ανακοινώσεις του 1ου Συνεδρίου, Αθήνα.
- [5] GEORGE P. - VERGER F. (1996) Dictionnaire de la Geographic, Paris, PUF.
- [6] MERLIN P. - CHOAY F. (1996) Dictionnaire de l' Urbanisme et de l' Aménagement, Paris, PUF.
- [7] ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ Γ. (1993), "Η γλωσσική πλευρά των επιστημονικών όρων", ΤΟ ΒΗΜΑ, 23/5/1993.
- [8] ΤΕΕ / ΕΛΟΤ, Τυποποίηση ορολογίας, Πρακτικά διημέρου ορολογίας ΤΕΕ - ΕΛΟΤ / ΤΕ21.
- [9] UNITED NATIONS - UNDP (1985), Glossary (English - French) Trans-European N-S Motorway Project (TEM).

ΗΛΙΑΣ ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ

Αρχιτέκτων - πολεοδόμος / Δρ χωροταξίας - γεωγραφίας, Αν. καθηγητής χωροταξίας - γεωγραφίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Διεύθυνση: Πεδίον Άρεως, 38334 Βόλος

Τηλ.: 0421-74157, 62017, Fax: 0421-63793, E-mail: Beriatos@uth.gr

Οικία: Θάσου 19, 11257 Αθήνα, Τηλ.: 01-8658405 Fax: 01-8658986